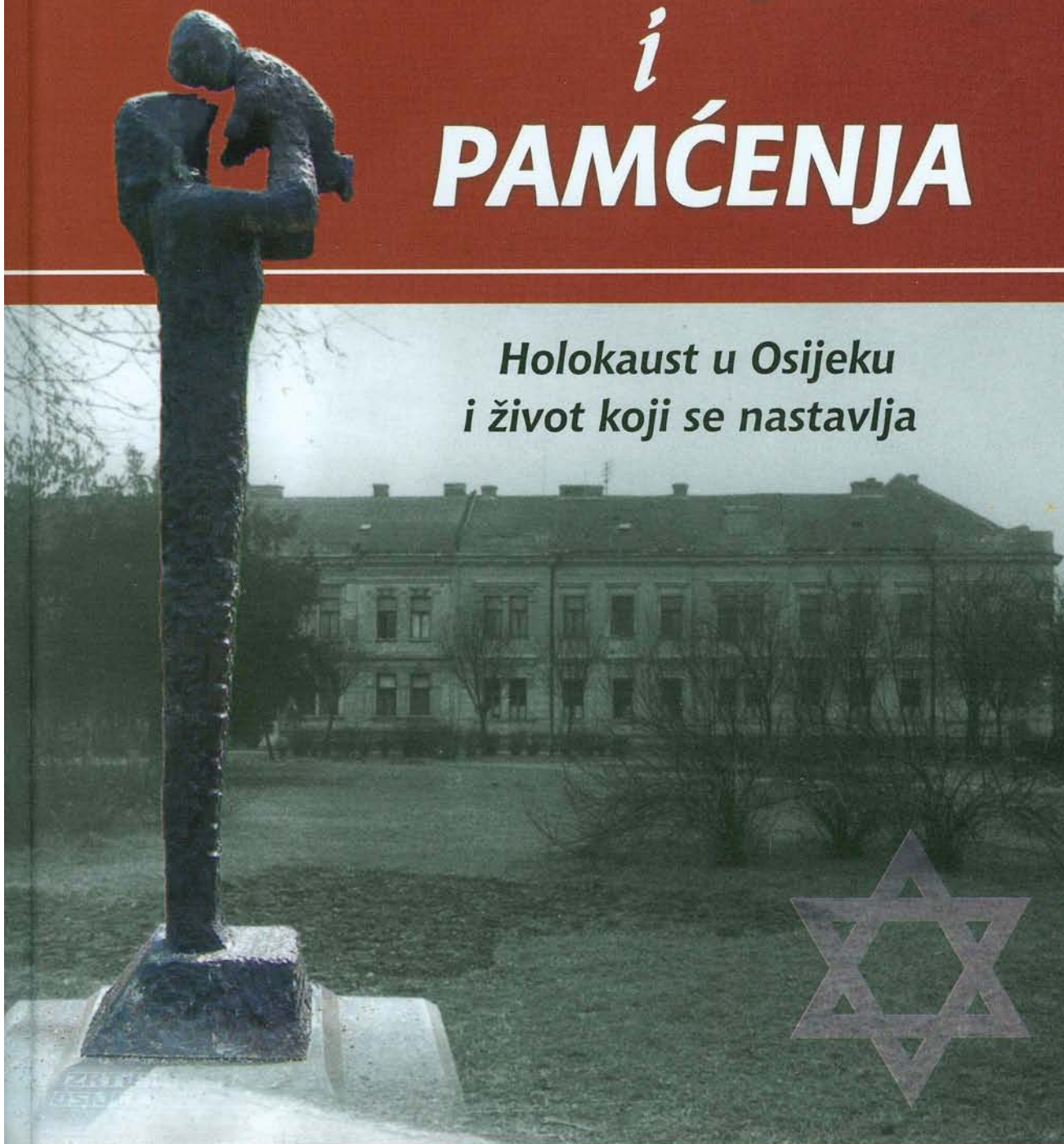

Zlata Živaković - Kerže

STRADANJA i PAMĆENJA

***Holokaust u Osijeku
i život koji se nastavlja***

Židovska Općina Osijek
<http://www.zo-osijek.hr>

Prof. dr. sc. Zlata Živaković-Kerže
STRADANJA I PAMĆENJA
Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja
(Prilozi za proučavanje povijesti Židova u Osijeku)

Odgovorni i glavni urednik
Damir Lajoš, dipl. oec.

Uredništvo.
Prof dr. sc. Darko Fischer
Dragutin Kohn
Damir Lajoš, dipl. oec.
Prof. dr. sc. Zlata Živaković-Kerže

Recenzenti
Dr. sc. Bosiljka Janjatović, Zagreb
Prof. dr. sc. Josip Vrbošić, Osijek

Redaktor
Vladimir Oršanić

Prijevod sažetka na engleski jezik
Romana Čačija, prof.

Unos teksta u tablicu
Vjera Kurtović, prof.

Izrada kazala imena
Prof. dr. sc. Darko Fischer

Fotografije:
Državni arhiv u Osijeku, Hemeroteka muzeja Slavonije u Osijeku, Jevrejski istorijski muzej u Beogradu,
Pismohrana Židovske općine Osijek, Obiteljske zbirke Bajtl, Beissmann, Fischer, Kohn, Lajoš, Lederer, Papo

Izdavači
Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod
Židovska općina Osijek
Tiskara Pauk d.o.o., Cerna

Grafička priprema
Studio HS internet d. o. o., Osijek

Tisak
Tiskara Pauk d.o.o., Cerna

ISBN 953-6659-24-7

Zlata Živaković – Kerže

STRADANJA I PAMĆENJA
Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja

Osijek, 2006.

Židovska Općina Osijek
<http://www.zo-osijek.hr>

SJEĆANJE NA ŽRTVE HOLOKAUSTA.

*„Čuo je Jahve molbu moju, Jahve je primio moju molitvu. Neka se postide
i užasno zbune svi moji dušmani, i puni srama neka smjesta odstupe.“*

Psalam (6:10-11)

RIJEČI UREDNIKA

Knjigom *STRADANJA I PAMĆENJA Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja* ostvaren je naum kojim je poratna generacija osječkih Židova nastojala sačuvati sjećanje na stradanje svojih sunarodnjaka u Drugom svjetskom ratu o čijim se razmjerima i strahotama teško može izreći išta drugo od onoga što sadržava sam pojam o tome – Holokaust. Povijest ne poznaje razumno objašnjenje za Holokaust.

Knjiga je i sjećanje, dakle, pamćenje. Ona je i kronologija užasa, ona je priča o tome kako su se ovdašnji Židovi suočili s onim što je na početku Drugog svjetskog rata na ovom području naišlo, ona je podsjećanje na susret s katastrofom koja je nastupila prvim upadima u kuće i odvođenjem u koncentracijske logore, ali ona je i priča o nastojanju da se u vremenu nepovoljnog po svemu za tadašnje osječke Židove spasi što bi se spasiti možda moglo, život naprimjer, to je priča o onom malo što se u tome uspjelo (ne zaboravimo: i najmanji uspjeh bio je golemo djelo u tadašnjim prilikama). To je priča o stradanju biblijskih razmjera.

Život koji je nastavljen po završetku Drugog svjetskog rata slamanjem naci-fašističkih državnih tvorevina nije mogao biti puki nastavak, zahtijevao je sav napor – psihički i fizički – onih koji su preživjeli da svjesni tragičnih godina kroz koje su prošli moraju zakoračiti u život, nov, koji nosi svoje zahtjeve, svoja iskušenja...

S uvjerenjem da knjiga govori i o jednom i o drugom Židovska općina Osijek predaje ju sadašnjoj javnosti i onima koji će doći kao izraz sjećanja i pamćenja o onome što se dogodilo i što je počinjeno i kao poziv na upornost u sprečavanju poništavanja čovjeka bilo gdje i bilo kada.

Danas, kada Židovska općina Osijek ne broji ni desetinu nekadašnjeg članstva, što je podatak koji tek djelomično oslikava razmjere stradanja, u ovoj knjizi pokušala se sačuvati uspomena na sve one za koje je to jedini način da njihovo ime ne bude zauvijek zaboravljeno u sjećanjima koja blijede. Naša općina posljednja je riznica tih sjećanja i vrijeme je da za to zadužimo i vas koji čitate ove redove. Stoga je ova knjiga samo jedan kamenčić na počivalištu naših predaka.

Povijesna slika ovdje prikazana temelji se na dostupnim podacima iz naše arhive, iz arhive drugih židovskih općina, iz muzejskog i arhivskog gradiva, kao i iz objavljene literature koji su autorici bila na raspolaganju. Doduše, mnogo toga nezapisanog ostalo je samo u sjećanjima preživjelih, kao pisani trag ili fotografija u obiteljima kojima je to možda jedina

uspomena na njihove stradale. Stoga, uz sav golem trud da se u knjizi objave samo točni i istiniti podaci autorica i članovi uredništva svjesni su da su se, unatoč tom nastojanju, vjerojatno potkrale i neke pogreške pa bismo bili zahvalni čitateljima, koji to uoče, da nam ukažu na to, te da na taj način još potpunije sačuvamo uspomene i podatke o našoj općini jer samo objektivnim bilježenjem čuvamo i vjerodostojnost napisanog.

Urednik izdanja

Damir Lajoš, predsjednik Židovske općine Osijek

RIJEČI AUTORICE

Tijekom rada na ovoj knjizi – STRADANJA I PAMĆENJA, O Holokaustu u Osijeku i život koji se nastavlja, koja, kao samostalna cjelina, slijedi objavljenu knjigu Židovi u Osijeku (1918. – 1941.) – bili su brojni susreti sa složenošću i dubinom ove teme. Na tu složenost i dubinu podsjetio je u najnovije vrijeme papa *Benedikt XVI.* iz kolnske sinagoge, za svoga pastoralnog posjeta Njemačkoj u kolovozu 2005. godine, riječima koje smještaju Holokaust među nezamislive zločine: „U 20. stoljeću, najmračnijem razdoblju njemačke i europske povijesti, bezumna neopoganska rasna ideologija dovela je do sustavno planiranog i provedenog pokušaja istrebljenja europskih Židova, što je u povijest ušlo kao Sho'ah". A da je prizivanje sjećanja na Holokaust i samo po sebi veoma složeno, potvrđuju i najnoviji spisateljski doprinosi kakva je, na primjer, knjiga *Predraga Fincija* (Umjetnost uništenog, estetika, rad i Holokaust), rođenoga u Sarajevu nakon Drugog svjetskog rata, pisca koji danas živi u Londonu i radi kao istraživač na tamošnjem Sveučilišnom koledžu, čija je poruka vrlo jasna: „Oni koji znaju malo ili gotovo ništa o Holokaustu, misle daje o tome gotovo sve rečeno, a oni koji znaju mnogo, misle daje mnogo ne rečeno".

Moje dvogodišnje istraživanje – otkako mi j povjeren posao da priprelim i objavim ovu knjigu – u pismohranama, muzejima, hemerotekama, konzultiranje literature i mnogih vrela predočilo je građu koja tragičnu sudbinu osječkih Židova – tih sugrađana koji su svoj život u gradu na Dravi ugrađivali u zajednički život s ostalima koja dva stoljeća, bar u novijoj povijesti od sredine 18. stoljeća – tijekom ratnih godina od 1941. do 1945. na području NDH, posebice u ovoj knjizi usredotočenim nastojanjem da se u sjećanje prizove i vrati ono što im se događalo u Osijeku i bližoj, ali i daljoj okolini, prikazuje kao sastavni dio onog „sustavno planiranog i provedenog pokušaja istrebljenja europskih Židova" i kao ono u povijest pretočeno o čemu i oni koji znaju o tome mnogo „misle daje mnogo ne rečeno".

Svjesna sam da prikazom u ovoj knjizi, kronici tragičnog života osječkih Židova u danima i godinama Holokausta, prizivanjem u sjećanje neprekidne eskalacije brutalnih i sve brutalnijih mjera i postupaka nacističkih/ustaških vlasti, činim samo jedan od mogućih doprinosa da se o tome sazna i zna više.

U knjizi je objavljena i do sada neobjavljena arhivska građa, objavljena su i sjećanja pojedinaca iz dijela Židova, onih koji su preživjeli to što se na Židove sručilo u tom vremenu u samom gradu, u đakovačkom i osječko/tenjskom sabirnom logoru, u sastavu jasenovačkog koncentracijskog logora, u Auschwitzu i u drugim logorima i na stratištima.

Preživjele i život koji su nastavili po završetku rata valjalo je u knjigu uključiti bar iz dvaju razloga: iz poštovanja prema onima koji su nastavili živjeti dokazujući samu snagu života i zbog toga što i susret sa životom poslije Holokausta treba, čak i kada to nije izričito napomenuto, podsjećati da bi put prema čovječnijem životu čovjeka uopće morao prolaziti putem prevladavanja svega što čovjekov život, ma čiji bio, čini nečovječnim, a o čemu je Holokaust svojevrsno i trajno svjedočenje.

Da sam mogla obaviti posao i predati vam ovu knjigu, bila mi je prijeko potrebna i korisna svaka suradnja bez kakove se ovakav posao ne može uspješno obaviti. S toga se zahvaljujem kolegicama i kolegama u Državnom arhivu u Osijeku, Državnom arhivu Hrvatske u Zagrebu, Jevrejskom muzeju u Beogradu, Hemerotecu Muzeja Slavonije u Osijeku, Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici u Osijeku na maru kojim su mi – tijekom moga istraživanja – pronalazili arhivsko gradivo, onodobni tisak i traženu literaturu. Zahvaljujem i onima koji su svoja sjećanja zapisali te su se i ona mogla utkati u ovu knjigu.

U nadi da će čitatelji, i oni stručni i ostali, ovu knjigu prihvatiti kao prilog prizivanju sjećanja, a neki i kao poticaj za daljnja istraživanja i pisanja o Židovima u Osijeku, o Holokaustu, o životu koji se nastavlja, jer nemoguće je jednom knjigom istražiti i opisati sve, predajem knjigu javnosti.

Autorica

Prof. dr. sc. Zlata Živaković-Kerže

ŽIDOVU U OSIJEKU PRED DRUGI SVJETSKI RAT

Antisemitizam 1940./1941. godine

Židovi su u Osijeku prve naznake antisemitizma¹ uočavali od sredine 30-ih godina 20. stoljeća kada su do njih, gotovo svakodnevno, stizale vijesti o dolasku židovskih izbjeglica iz hitlerovske Njemačke na tlo tadašnje Jugoslavije. No, u tim vijestima još i 1939. godine nisu u osječkoj židovskoj zajednici posve naslućivali one opasnosti koje će uskoro doći. Židovi i židovske organizacije diljem Europe još su dijelom podcjenjivali spremnost nacista da Židovima nanesu zlo jer je gotovo cijela službena Europa procjenjivala da bi potpisivanje Münchenskog sporazuma² s Hitlerom i žrtvovanje Čehoslovačke moglo jamčiti mir. Međutim, sa sve očiglednijim približavanjem rata antisemitski pritisak jačao je i u Osijeku što su osječki Židovi osjetili od jeseni 1940. kada su se na zidovima kuća u središtu Gornjega grada pojavili kukasti križevi, znakovi lokalne njemačke kulturne zajednice (Kulturbund³) i grafiti ŽAP – „Živio Ante Pavelić“. Takovu su promidžbu najviše poticali članovi Društva prijatelja Njemačke i članovi Kulturbunda, inače pripadnika njemačke narodnosti, kojih je u Osijeku početkom 1940. bilo oko 14.000, da bi u prvim mjesecima NDH taj broj dostigao 18.000. No, i kada je vlada Kraljevine Jugoslavije u rujnu i listopadu 1940. donijela dva propisa, tj. dvije uredbe „o ograničenjima prava Jevreja“ („Uredba o merama koje se odnose na Jevreje u pogledu obavljanja radnji s predmetima ljudske ishrane“ kojom je zabranjeno poslovanje svim veletrgovinama živežnim namirnicama kojima su vlasnici ili suvlasnici Židovi, te „Uredba o upisu lica jevrejskog porekla za učenike Univerziteta, visokih škola u rangu univerziteta, viših, srednjih, učiteljskih i drugih stručnih škola“ kojom je u školskoj godini 1940./41. i u Osijeku uveden „numerus clausus“) osječki se Židovi još sa svim tim nisu posve suočili kao s nailaskom većih opasnosti.⁴

¹Antisemitizam označava neprijateljstvo prema Židovima na religijskoj, nacionalističkoj ili rasnoj osnovi. (Vidi opširnije: *Hrvatski enciklopedijski rječnik A-Bez*, Zagreb, 2004., 132.

²Naziv za sporazum o odvajanju Sudeta od Čehoslovačke koji su 30. rujna 1938. u Münchenu sklopili predsjednici Velike Britanije i Francuske s Hitlerom i Mussolinijem. (Vidi opširnije: *Hrvatska opća enciklopedija 7, Mal-Nj*, Zagreb, 2005, 517.

³Kulturbund (skraćeno od njem. Schwabisch-deutscher Kulturbund: Švapsko-njemački kulturni savez), udruženje njemačke manjine (Folksdojčera) u Kraljevini SHS/Jugoslaviji za očuvanje i širenje njemačke kulture. Osnovan je 1920. u Novom Sadu i djelovao do 1941. godine. U tom je razdoblju nekoliko puta zabranjivan i obnavljan, zavisno o politici koje su prema nacionalnim manjinama vodile pojedine jugoslavenske vlade. Međutim, od dolaska nacizma na vlast u Njemačkoj 1933. Kulturbund je doživljavao svoj stalni uspon, pretvarajući se u opću političku organizaciju Nijemaca u Jugoslaviji. Financijski potpomognut iz Reicha, Kulturbund je kod većeg dijela njemačkog stanovništva pobuđivao iluziju da eventualna okupacija Jugoslavije za njih znači oslobođenje. Posljedica toga je bila da su mnogi Folksdojčeri 1941. oduševljeno dočekali njemačke okupacijske jedinice. (Vidi opširnije: *Hrvatska opća enciklopedija 6 KN-Mak*, Zagreb, 2004, 341.; Vladimir GEIGER, *Folksdojčeri pod teretom kolektivne krivnje*, Osijek, 2002, 77-79.; Željko KRUŠELJ / V. GEIGER, „Folksdojčeri: Veliki egzodus“, *Danas*, Zagreb, 5.06.1999. – 3.07.1999.).

⁴Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (dalje HDA), 306, Zemaljska komisija za ratne zločine okupatora i njihovih pomagača (dalje ZKRZ), Serija ZKRZ Opći spisi Glavnog urudžbenog zapisnika (dalje GUZ), 1944. – 1947., br. spisa 2235 (2-45), Zapisnik okružne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Osijeku – saslušanje dr. iur. Pavla Vinskog, 7.09.1945., 325-328.; Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, *Židovi u Osijeku 1918. – 1941.*, Osijek, 2005, 155.

Većinu nije na odlazak iz grada i države potaknula ni parola „svoj svome“, kojom je propagiran tzv. ekonomski nacionalizam (a u Osijeku su gotovo sve trgovine, obrt i industrijska poduzeća bili u vlasništvu Židova). Još nisu posve temeljito procjenjivali i žestoke optužbe na račun Židova za sve nevolje pa ih većina u Osijeku, kao i drugdje u Hrvatskoj, Jugoslaviji i u Europi, očigledno ne sluteći da će sve to završiti na najstravičniji način: Holokaustom.⁵

Osijek uoči Drugog svjetskog rata

Gornjogradska sinagoga u Županijskoj ulici

⁵Holokaust (grčki *holos* - čitav, *kaustos* - spaljen) u antičkoj Grčkoj i antičkom Rimu označavala je žrtvu paljenicu bogovima ili dušama pokojnika. U suvremeno doba naziva se i Šoa (hebr. *Sho'ah* - istrebljenje, uništenje, „prirodna katastrofa“) i obilježava razdoblje od 12 godina (od 1933. do 1945.) nacističkog progona Židova i genocida nad Židovima. Karakterizira ga neprekidna eskalacija sve brutalnijih mjera nacističkih vlasti i njihovih pomagača i sve veće područje na kojem su se te mjere primjenjivale. Činjenica da su Židovi, govoreći o svojem stradanju u Auschwitzu, prihvatili pojam holokaust od 1958., ne zadovoljavajući se tek pojmom genocida, svjedoči o tome do koje je mjere postupak istrebljenja neshvatljiv te do koje mjere Židovi zbog toga i svoj vlastiti identitet shvaćaju na osobit način, kao identitet nevine žrtve.

Usprkos antisemitizmu i svim nepovoljnim okolnostima činilo se i u prvom tromjesečju 1941. unutar osječke židovske zajednice da se život i dalje odvija uobičajeno i normalno. Židovske bogoštovne općine u Gornjem i Donjem gradu i dalje su okupljališta osječkih Židova, a rad je u njima imao uobičajeni ritam; prikupljao se bogoštovni (vjerski) porez, donacije za KKL, KH i Šekel, organizirane su humanitarne i druge akcije, iako se društveni život unutar Židovskog nacionalnog društva (MCO), židovskih gospojinskih društava, Židovske ferijalne kolonije, Udruženja cionističkih žena (WIZO), Hevra Kadiše i Kulturne sekcije ŽŠGD Makabija znatno smanjio, ipak su pojedine aktivnosti još uvijek i tada privlačile pozornost. Društva su povremeno organizirala predavanja u velikoj dvorani čitaonice MCO, iza „gornjogranskog templu“, tj. sinagoge, u Županijskoj ulici, a posljednju organiziranu priredbu, u velikoj dvorani zimskog vrta Grand hotela, organiziralo je Udruženje cionističkih žena početkom travnja 1941. godine. Mnogo je Židova bilo u „gornjograskom templu“ u vrijeme propovijedi koju bi redovito držao rabin dr. Ch. W. *Steckel*, a ponekad, iako već u poznoj dobi i narušenog zdravlja, i nadrabin dr. *Simon Ungar*. Povremeno je i okružni rabin dr. med. *Lazar Margulies* u donjograskoj sinagogi okupljao donjogradske Židove.⁶

Navijestnica br. 644

Ovim se po 1. 2. 3. put navijećuje, da

gospodin *Andrija Fischer*
 rodni iz: *Adel*
 stanujući u: *Beogradu*
 po zanimanju: *priv. pravnik*
 i po staležu: *nevezanac*

Ime oca: *Maro Fischer*
 Ime majke: *Stula rođ. Jred*

gospodjica: *Elza Kaufmann* AZ 30
 rodni iz: *Bojcha*
 stanujući u: *Beogradu*
 a po staležu: *nevezana*

Ime oca: *Just. Maro Kaufmann*
 Ime majke: *Stamislava rođ. Kocman*
 Stan roditelja: *Bojcha, Kocmanova, ul. 34*

bane uzajamno brah shlopiti. Poziva se svatko, kojemu je zakonita ženitbena zaprieha poznata, da takovu prijavi nadzabinatu.

1. *31. III. 1941.*
 Dani napovijedi: 2. *1. IV. 1941.*
 3. *2. IV. 1941.*
 Dan vjenčanja: *6. IV. 1941.*
 Mjesto vjenčanja: *Beograd.*

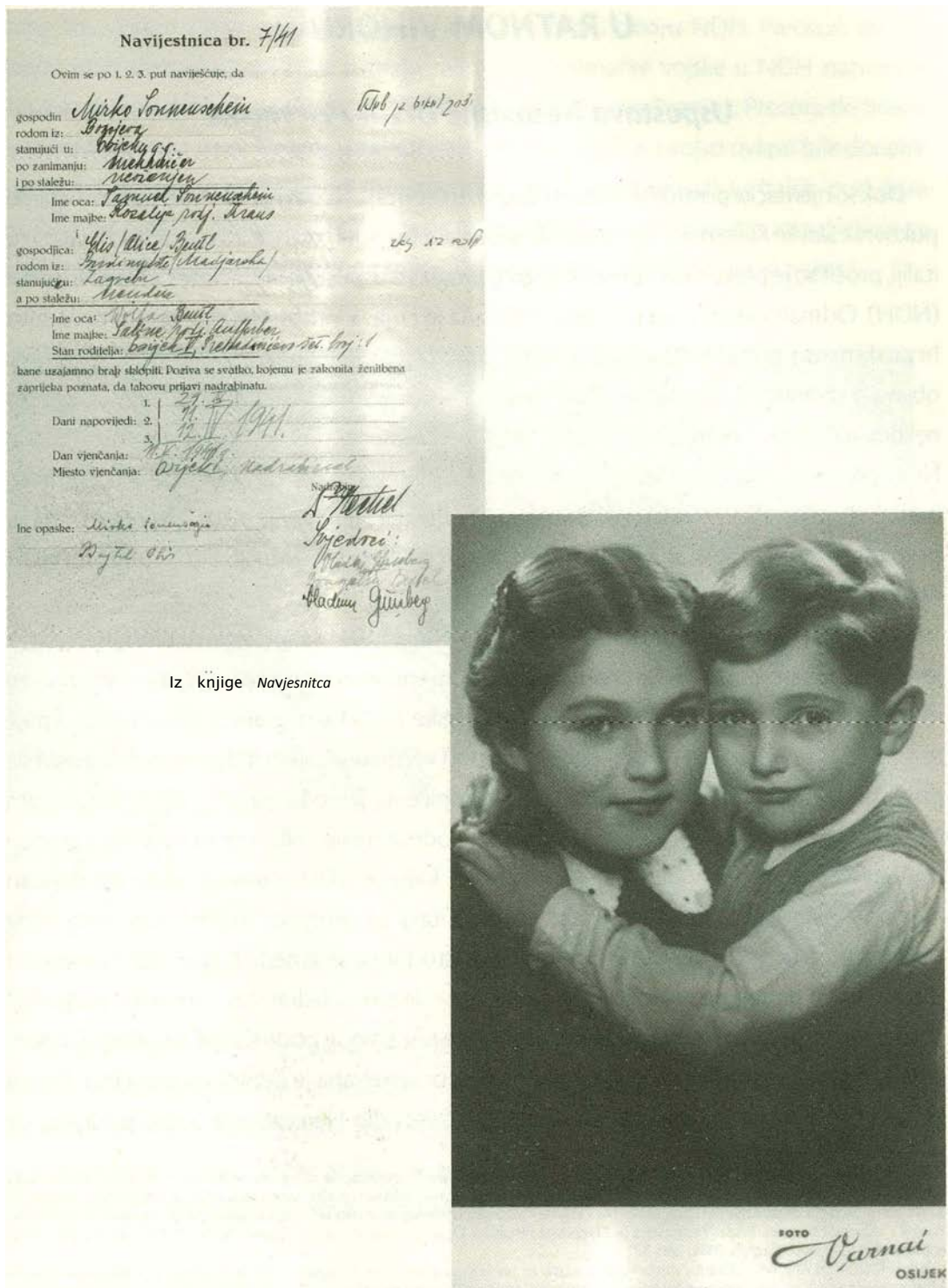
Ime oporke: *Kaufmann Elza*

A. Steckel

Iz knjige *Navjesnitca*

⁶Jevrejski istorijski muzej, Beograd (dalje JIM), fond Verska delatnost; "Iz Jugoslavije – Osijek", *Židov*, br. 10., Zagreb, 6.03.1941., 7., br. 11., Zagreb, 13.03.1941, 7.

Iz knjige Navjesnitca

Lelja i Darko Fischer, 7 941.

SADRŽAJ

RIJEČI UREDNIKA.....	6
Prof. dr. sc. Zlata Živaković-Kerže	
RIJEČI AUTORICE.....	8
HOLOKAUST U OSIJEKU (1941. – 1945.).....	10
ŽIDOVI U OSIJEKU PRED DRUGI SVJETSKI RAT.....	12
Antisemitizam 1940./1941. godine.....	12
U RATNOM VIHORU.....	16
Uspostava Nezavisne Države Hrvatske.....	16
Djelovanje Nezavisne Države Hrvatske.....	19
Stanje u gradu.....	21
Protužidovska politika.....	21
Spaljivanje gornjogradske sinagoge.....	30
Protužidovski zakoni i odredbe.....	32
Temelji tragičnih zbivanja.....	32
Onemogućavanje normalnog života.....	36
Uhićenja, prisilni rad i oduzimanje imovine.....	36
Sveopće zabrane.....	40
Obveza nošenja židovskog znaka.....	43
Između nade i spasa.....	46
Različiti oblici pljačkanja.....	55
Kontribucija.....	55
Pljačke nepokretne i pokretne imovine.....	57
Preseljenje iz stanova i kuća – još jedan oblik pljačke.....	73
Nesigurnost života.....	78
Otpuštanja iz državne službe.....	80
Nada spasa za liječnike Židove.....	80
Protužidovske i protukomunističke manifestacije.....	83
Spašavanje – odlasci iz Osijeka.....	91
Nada u spas prelaskom u Mađarsku.....	95
Židovska bogoštovna općina.....	96

Djelovanje u teškim okolnostima.....	96
DEPORTIRANJA I LIKVIDACIJE.....	106
Logorski sustav.....	106
Između života i smrti – „sabirni i radni logori“.....	108
Jasenovačka skupina logora – Koncentracijski logor Jasenovac.....	111
Nenosni uvjeti rada i neljudsko življenje.....	114
Sabirni logor u Đakovu.....	118
Od židovskog naselja u Tenji do sabirnog logora.....	127
Izgradnja naselja.....	128
Život u izolaciji.....	130
Pretvaranje naselja u sabirni logor.....	135
Dopremanje preostalih Židova u gradska sabirna mjesta.....	137
Putovanje u smrt.....	138
Deportirani i usmrćeni osječki Židovi.....	143
Židovi koji su ostali u gradu nakon deportacije.....	174
NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA.....	180
Židovi u Osijeku u poslijeratnim godinama.....	180
Nastavak tragične sudbine.....	182
Odlazak u Izrael.....	185
Židovska općina u Osijeku.....	186
Obnova rada i djelovanje.....	186
Rad općinskih sekcija i ostale aktivnosti.....	191
Prof. dr. sc. Darko Fischer ³⁰³	
U SUVERENOJ REPUBLICI HRVATSKOJ.....	214
Djelovanje u vrijeme Domovinskog rata.....	214
Poratno razdoblje.....	221
Novo rukovodstvo uprave.....	242
Aktivnosti nove uprave.....	243
Osvrt na posljednje razdoblje.....	246

³⁰³Dio teme „Život koji se nastavlja“ ove knjige predočio je i u pojedinostima djelovanje Židovske općine Osijek u najnovije vrijeme obradio prof. dr. sc. Darko Fischer, koji je u obrađenom razdoblju bio predsjednik općine. U knjizi je taj prilog objavljen na stranicama od 214 do 247.

SAŽETAK.....	250
SUMMARY.....	256
BIOGRAFSKI PODACI SPOMENUTIH OSOBA U KNJIZI.....	262
IZ RECENZIJA.....	306
KAZALO IMENA.....	310
KAZALO ZEMLJOPISNIH POJMOVA.....	330
KRATICE.....	334
LITERATURA.....	338
VRELA.....	342
SADRŽAJ.....	348

CIP - Katalogizacija u publikaciji
GRADSKA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA OSIJEK

UDK 323.12(497.5 Osijek=411.16" 1941/2005"
341.485(497.5 Osijek=411.16)" 1941/2005"
94(497.5 Osijek=411.16)" 1941/2005"

ŽIVAKOVI -Kerže, Zlata
STRADANJA I PAMENJA : holokaust u
Osijeku i život koji se nastavlja / Zlata
Živakovi Kerže. - Slavonski Brod :
Hrvatski institut za povijest, Podružnica
za povijest Slavonije, Srijema i Baranje ;
Osijek : Židovska općina ; Ilađa : Pauk,
2006.

Bibliografija. - Kazala. - Summary.

ISBN 953-6659-24-7 (Hrvatski institut za
povijest, Podružnica)

110826049

Židovska Općina Osijek
<http://www.zo-osijek.hr>